

SKUPŠTINA CRNE GORE

Odbor za ljudska prava i slobode

Broj: 00-

Podgorica, 7. oktobar 2021. godine

INFORMACIJA

O UČEŠĆU PREDSTAVNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE NA MULTILATERALNOM SASTANKU MREŽE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I RODNU RAVNOPRAVNOST ZAPADNOG BALKANA (HUGEN) NA TEMU „UNAPREĐENJE POLOŽAJA ROMSKE ZAJEDNICE - PRIMJENA REGIONALNE DEKLARACIJE O INTEGRACIJI ROMA IZ POZNANJA“, održanom 29. septembra 2021.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, član Odbora dr Albin Ćeman i stručna služba Odbora učestvovali su na Multilateralnom sastanku Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana (HUGEN) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice- primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, održanom putem onlajn platforme 29. septembra 2021. godine.

Multilateralni sastanak organizovala je Vestminsterska fondacija za demokratiju na inicijativu Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore koji je na Tematskoj sjednici održanoj u susret Međunarodnom danu Roma, 7. aprila 2021. godine inicirao održavanje ovakvog skupa u namjeri da nagradi uloženi napor, životnu uspješnost, kao i aktivizam na integraciji romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo Sokolja Beganaja, načelnika Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava. Ideja za organizovanje ovog skupa inicirana je iz razloga što se životna želja ovog uspješnog Roma odnosila na namjeru da pomogne rješavanju problema svojih sunarodnika i da se preko njegove životne priče pokaže da je u prevazilaženju stereotipa, predrasuda i diskriminacije ključ u obrazovanju, koje je i put u potpunu integraciju u svakom društvu.

Svi učesnici Multilateralnog sastanka su izrazili zahvalnost Odboru za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore na pokretanju regionalnog dijaloga o ovoj veoma važnoj temi.

Na sastanku koji je okupio predstavnike radnih tijela iz osam parlamenata država Zapadnog Balkana koja imaju nadležnosti u oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, kao i članove stručnih službi, bilo je riječi o položaju romske zajednice i sprečavanju ugovorenih brakova kao jednom od izazova sa kojim se suočava cio region Zapadnog Balkana. S obzirom da pripadnici romske zajednice predstavljaju jednu od najviše diskriminiranih grupacija u društvu, unapređenje njihovog položaja i njihova puna integracija je jedan od koraka u procesu pristupanja regiona Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, a najnoviji izvještaji Evropske komisije ukazuju da se pripadnici romske zajednice i dalje teško zapošljavaju i ostvaruju pravo na obrazovanje.

Nakon uvodnih napomena direktora Vestminsterske fondacije za demokratiju za Zapadni Balkan Emila Atanasovskog, održana je prva panel diskusija na temu „Dosadašnja primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja- dalji put ka unapređenju položaja i kvaliteta života romske zajednice“ na kojoj su govorili: predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, članica Komisije za rad i socijalnu politiku Skupštine Republike Sjeverne Makedonije Ljatif Šikovska, predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije Muamer Bačevac i predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Lazar Prodanović.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je predstavio iskustva Crne Gore u ovoj oblasti naglašavajući da Crna Gora u skladu sa smjernicama iz Izvještaja Evropske komisije u kontinuitetu preduzima aktivnosti u cilju inkluzije Roma i Egipćana, što je rezultiralo značajnim poboljšanjem njihovog položaja, a što je prepoznato i od relevantnih međunarodnih subjekata. Podsjetio je da je u poslednjem Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori, objavljenom u oktobru prošle godine našoj državi ukazano da treba da pojača napore na ispunjavanju obaveza iz Deklaracije partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma potpisane u Poznanju i da Zaključci sa seminara o Romima iz juna 2018. tek treba da budu sprovedeni, što je za Crnu Goru predstavljalo podstrek da preduzme dodatne aktivnosti na integraciji Roma u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, stanovanja, lične dokumentacije i nediskriminacije. Istakao je da nadležni organi iskazuju punu posvećenost kreiranju i implementaciji politika za brže i potpuno socijalno uključivanje i poboljšanje ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, a potvrda ovom je i donošenje nove Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025.

Predsjednik Vučurović je uvjeren da postoji opšta saglasnost da je obrazovanje najvažniji korak u procesu uključivanja pripadnika romske populacije u sve društvene tokove, jer kvalitetan obrazovni sistem može pomoći da se nadomjesti socijalno nepovoljan položaj, unaprijede iskustva vezana za učenje, da djeca ostvare potencijale i da se pripreme za aktivnu integraciju u društvo. Romska djeca u Crnoj Gori imaju isti korpus prava kao i sva ostala djeca, a za pohvalu je što su stvorene pretpostavke da svako romsko dijete može ravnopravno da ostvari prava u oblasti obrazovanja.

Kada je riječ o uporednom odnosu nivoa obrazovanja između većinske populacije i populacije Roma i Egipćana, podsjetio je da je Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) koje je 2018. godine uradio MONSTAT u saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori pokazalo da 53% djece iz većinske populacije starosti 3-5 godina pohađa program obrazovanja u ranom djetinjstvu, dok je taj procenat daleko niži u romskim i egipćanskim naseljima (svega 16%). Među većinskom populacijom, stopa završavanja osnovne škole iznosi 96%, a stopa završavanja srednje škole 86%. S druge strane, u romskim naseljima stopa završavanja osnovne škole iznosi 56%, dok je stopa završavanja srednje škole svega 3%. Ukupno 58% djece iz opšte populacije mlađe od pet godina i samo 6% romske djece istog uzrasta kod kuće ima najmanje tri dječje knjige.

U septembru 2020. godine u predškolskom vaspitanju i obrazovanju bilo je zastupljeno 224 djece iz romske i egipćanske populacije, u osnovnim školama bilo je 1.793 učenika, u srednjim školama 174 učenika pripadnika RE populacije, dok je broj studenata pripadnika ove populacije u akademskoj 2020/2021. godini iznosio 17. Obezbijeđen je besplatan prevoz za učenike osnovnih škola, pripadnike RE populacije koji nastavu pohađaju u Podgorici, a od septembra 2019. prevoz za RE učenike osnovnih škola obezbijeđen je i u Nikšiću (OŠ "Mileva Lajović Lalatović") i u Beranama (OŠ "Radomir Mitrović"). Ukazao je da je nastavljeno angažovanje saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u obrazovanju i da su angažovana 22 saradnika (medijatora) u osnovnim školama u Podgorici, Nikšiću, Baru, Beranama, Ulcinju, Herceg Novom i Tivtu. U 2020. godini za srednjoškolce Rome izdvojeno je 71.100 eura za stipendije, dok je za studente isplaćeno 21.600 eura. Takođe, uspostavljen je Protokol koji predviđa konkretne korake u slučaju ranog otkrivanja namjere romske djece da napušte školu, a uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori unaprijeđena je MEIS aplikacija koja predstavlja sistem informacija u vezi sa obrazovanjem i omogućava praćenje uporednih informacija i ostvarenih rezultata po godinama.

Naglasio je da je u oblasti obrazovanja zabilježen značajan porast broja upisane romske i egipćanske djece u školama. Početkom 2000. u Crnoj Gori nije bilo Roma koji su pohađali visoko obrazovanje, a prethodne akademske godine bilo ih je 17, što svakako svjedoči ostvarenom napretku. Takođe, istakao je da su od ove školske godine u Crnoj Gori obezbijeđeni besplatni udžbenici za osnovnu školu za sve učenike.

S druge strane, istakao je da je Crna Gora Deklaracijom iz Poznanja obavezana da poveća stopu uključivanja romske populacije i završavanja osnovnog obrazovanja na najmanje 90% i stopu uključivanja i završavanja srednješkolskog obrazovanja na najmanje 50% od ukupnog broja maloljetnih Roma i Egipćana. Radi ostvarenja navedenih ciljeva, nadležna ministarstva u saradnji sa civilnim sektorom, rade na organizovanju kampanja upisa romske djece u predškolsko obrazovanje i prvi razred osnovne škole.

Predsjednik Odbora je podsjetio da je Odbor za ljudska prava i slobode na Tematskoj sjednici ocijenio da je u predstojećem periodu potrebno raditi na povećanju kvaliteta obrazovanja za pripadnike romske i egipćanske populacije i da je za unapređenje stanja u ovoj oblasti potreban multisektorski rad svih nadležnih organa i institucija, kao i aktivnije uključivanje organizacija civilnog društva koje su se pokazale kao dobri partneri u prevazilaženju identifikovanih izazova. Takođe, Odbor je ocijenio da je potrebno razmotriti angažovanje većeg broja saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana koji bi pored osnovnog trebalo da budu uključeni i u predškolsko i srednješkolsko obrazovanje.

Govoreći o zapošljavanju, poslanik Vučurović je saopštio da se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje 31. decembra 2020. godine nalazilo 996 pripadnika Roma i Egipćana koji aktivno traže zaposlenje, što čini učešće od 2,09% u ukupnom broju nezaposlenih lica na isti dan. Preko 90% registrovanih pripadnika romske i egipćanske populacije čine lica bez zanimanja i stručne spreme. Ključni nalazi istraživanja o socio-ekonomskom položaju Roma i Egipćana u Crnoj Gori koje je 2020. godine, na zahtjev Ministarstva za ljudska i manjinska prava, realizovala Agencije za istraživanja DeFacto pokazuju da se procenat onih koji nemaju posao smanjuje u odnosu na istraživanja iz 2016. i 2018. godine, ali je i dalje daleko iznad prosjeka. Istraživanje je pokazalo i da raste broj onih koji rade u javnom sektoru i imaju stalni radni odnos, ali i da u svakom drugom romskom domaćinstvu niko ne radi, dok je svaki drugi ispitanik prijavljen na evidenciju nezaposlenih. U narednom periodu potrebno je raditi na legalizaciji zapošljavanja i poslova iz tzv. "sive zone", kojima se većinski bave pripadnici romske populacije, a prvenstveno je riječ o poslovima sakupljanja sekundarnih sirovina i zanatima.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita, poslanik Vučurović je istakao da zdravstvene ustanove u Crnoj Gori tretiraju sve građane kao „korisnike zdravstvenog sistema“, odnosno ne pravi se razlika po etničkoj pripadnosti i zdravstvena zaštita je jednako dostupna svim građanima Crne Gore. Izvršen je prijem u radni odnos saradnika u zdravstvenoj zaštiti Roma i Egipćana: u Domu zdravlja Podgorica sistematizovana su i popunjena dva radna mjesta za saradnika-medijatora, u Domu

zdravlja Berane sistematizovano je i popunjeno jedno radno mjesto, dok je u Domu zdravlja Nikšić sistematizovano jedno radno mjesto koje nije popunjeno. Istakao je da u oblasti zdravstvene zaštite Crna Gora u manjoj ili većoj mjeri već zadovoljava uslov postavljen Deklaracijom iz Poznanja. Istraživanje CEDEM-a iz 2018. godine pokazuje da preko 95% domicilne romske populacije ima zdravstveno osiguranje i posjeduje zdravstvenu knjižicu, a svim pripadnicima romske populacije, bez obzira na status, uredno se pružaju sve usluge zdravstvene zaštite koje se finansiraju iz budžeta Crne Gore.

Kada je riječ o rješavanju pravnog statusa, istakao je da je Crna Gora u ovoj oblasti ostvarila zavidne rezultate. U periodu od 7. novembra 2009. do 1. januara 2021. godine, od 15.251 zahtjev za odobrenje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine koje su podnijela raseljena i interno raseljena lica, riješeno je 15.111 zahtjeva, dok je po 140 zahtjeva postupak u toku, što je manje od 1% zahtjeva. U periodu od 2000. do 2015. godine u Crnoj Gori su ulagani ogromni naponi da sva izbjegla lica dobiju lična dokumenta. Neregistrovana djeca su podložnija zloupotrebama jer su „nevidljiva“ za sistem, zbog čega je potrebno uložiti dodatne napore da se svako romsko dijete prilikom rođenja evidentira. Crna Gora, kao jedna od dvadesetak država svijeta sa posebnom procedurom za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva, je ostvarila vidljiv napredak u ovoj oblasti čime bi, ukoliko ovo pitanje ostane u fokusu nadležnih organa u narednom periodu, naša država imala jedinstvenu priliku da do 2023/2024. godine u potpunosti riješi pitanje statusa lica bez državljanstva.

U oblasti stanovanja najznačajniji rezultati su postignuti realizacijom Regionalnog stambenog programa. Tokom 2019. završena je realizacija podprojekta MNE 4: *“Izgradnja 94 stambene jedinice u opštini Berane”*, od kojih su dvije stambene jedinice pripale romskoj i egipćanskoj populaciji. Pored ovog projekta do sada su izgrađene i useljene: 62 stambene jedinice u Nikšiću, od kojih je 13 podijeljeno romskoj i egipćanskoj populaciji i 218 stambenih jedinica na Koniku u Podgorici, čijom izgradnjom su 2018. godine zatvoreni kampovi Konik I i II. Od 2016. obezbijeđena je 231 stambena jedinica za romsku i egipćansku populaciju. Ukazao je da u Crnoj Gori nedostaju slični programi za stambeno zbrinjavanje domicilnog stanovništva romske i egipćanske populacije, što i dalje ostaje jedan od najvećih izazova. Takođe, i dalje postoji veliki broj neleglizovanih naselja i objekata u kojima živi romska i egipćanska populacija.

U dijelu koji se tiče nediskriminacije u Crnoj Gori, potrebno je pojačati borbu protiv antiromstva i diskriminacije Roma i Egipćana kako bi se ostvarilo njihovo potpuno društveno i ekonomsko uključivanje. Poslanik Vučurović je ukazao i na rezultate CEDEM-ovog Istraživanja stepena diskriminacije sa kojima se suočavaju Romi i Egipćani u Crnoj Gori iz 2020. godine po kojem 58,6% ispitanika smatra da su Romi i Egipćani u najvećem broju slučajeva žrtve diskriminacije.

Kada je riječ o njihovom učešću u javnom i političkom životu, saopštio je da pripadnici romske populacije do sada u Crnoj Gori nijesu osnovali političku partiju, što bi bio jedan od preduslova za njihovo aktivno uključivanje u politički život. Istakao je da je Odbor izrazio očekivanje da će se u okviru Projekta ROMACTED, pokrenutog na inicijativu Savjeta Evrope i Evropske unije koji se realizuje u sedam zemalja regiona i osam opština u Crnoj Gori doprinijeti jačanju kapaciteta romskih zajednica na individualnom i kolektivnom nivou radi njihovog učešća u procesu donošenja odluka i osnaživanja svijesti o njihovim pravima, kao i jačanju kapaciteta lokalnih samouprava i većoj posvećenosti pitanjima socijalne inkluzije Roma, što bi trebalo da doprinese unapređenju njihovog položaja i smanjenju jaza između Roma i drugih etničkih grupa.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je zaključio da inkluzija romske zajednice predstavlja složen i dugoročan proces koji zahtijeva multidisciplinarni pristup i da je za poboljšanje položaja RE populacije potrebno produbiti saradnju između nadležnih resora, partnerskih organizacija i ostalih subjekata. U tom smislu, Odbor je ohrabrio preduzimanje kontinuiranih i koordiniranih aktivnosti od strane svih zainteresovanih subjekata na unapređivanju i podsticanju saradnje između državnih resora koji se bave pitanjima RE populacije, razvijanju saradnje sa međunarodnim organizacijama i NVO sektorom, njegovanju direktne saradnje sa romskom zajednicom u Crnoj Gori, uz naglasak da se u realizaciji svih aktivnosti moraju rukovoditi principom poštovanja ljudskih prava, a posebno najboljim interesom djeteta i jednakim pristupom pravima za sve.

Članica Komisije za rad i socijalnu politiku Skupštine Republike Sjeverne Makedonije Ljatif Šikovska je predstavila iskustva Republike Sjeverne Makedonije u ovoj oblasti naglašavajući da je položaj Roma tokom pandemije virusa COVID-19 dodatno pogoršan, jer je veliki broj pripadnika ove populacije ostao bez posla, a u javnom sektoru zaposleno je 1,3% Roma. Takođe, u posljednje dvije godine značajan broj pripadnika romske populacije je emigrirao u države Evropske unije. Obezbjediavanje adekvatnog obrazovanja i zdravstvene zaštite smatra fundamentalnim za ostvarivanje svih drugih prava.

Predsjednik Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije Muamer Bačevac smatra važnim što se nakon dva međuministarska sastanka održana u Tirani i Sarajevu na ovu temu razgovara i na parlamentarnom nivou. Napori koje Srbija ulaže posljednjih nekoliko godina u ovoj oblasti daju određene rezultate, ali prostora za napredak ima još mnogo. Na nivou Vlade Republike Srbije obezbijeđen je institucionalni okvir, formirano je Koordinaciono tijelo za praćenje realizacije Strategije o Romima na čijem je čelu predsjednica Vlade. Vlada je formirala i Nacionalnu komisiju za okončanje dječjih brakova u kojoj su i predstavnici Narodne skupštine. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog je veoma posvećeno pitanjima koja se tiču inkluzije Roma, a problemi romske

zajednice ne smiju se rješavati bez pripadnika romske populacije. Iako se preduzimaju značajne aktivnosti poput dodjele stipendija i besplatnih udžbenika, svega 64% Roma u Srbiji završi osnovnoškolsko obrazovanje. Značajan broj Roma se oslanja na socijalna davanja u kombinaciji sa neformalnim radom i ne žele da budu zaposleni. S obzirom da je od 2013. do januara 2021. godine u Srbiji bila na snazi zabrana zapošljavanja u javnom sektoru, tek sada očekuje poboljšanje situacije i po pitanju zaposlenja Roma. Važnim smatra što je na inicijativu potpredsjednika Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova formiran Pododbor za pitanja Roma koji bi, u skladu sa nadležnostima zakonodavne vlasti, trebalo da doprinese poboljšanju njihovog položaja.

Predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Lazar Prodanović je saopštio da je inkluzija Roma u Bosni i Hercegovini hronični problem kojem treba poklanjati veću pažnju. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je donijelo Akcioni plan za društvenu inkluziju Roma za period 2021-2025. u cilju pune implementacije Deklaracije iz Poznanja. Njime se planira smanjenje diskriminacije, jačanje kapaciteta za uključivanje Roma, jačanje koordinacije i učešća nadležnih vlasti i lokalne samouprave, poboljšanje saradnje sa organizacijama civilnog društva i međunarodnim i regionalnim institucijama, kao i preduzimanje mjera u cilju poboljšanja zapošljavanja Roma, bolje pokrivenosti zdravstvenom zaštitom, poboljšanje uslova stanovanja i obrazovanja Roma. U Bosni i Hercegovini je izuzetno visoka stopa nezaposlenosti mladih, a Romi nemaju adekvatno obrazovanje, niti su pohađali programe prekvalifikacije i dokvalifikacije. Kada je riječ o stanovanju, u 24 lokalne samouprave oko 1.500 romskih porodica nalazi se u potrebi legalizacije stambenih objekata. Oko 30% romske populacije nema zdravstveno osiguranje, a zabilježena je i visoka stopa invaliditeta djece do 14 godina. Izuzetno je niska stopa romske djece obuhvaćene osnovnim i srednjim obrazovanjem i iznosi svega 35%. Zaključio je da u predstojećem periodu očekuje intenzivnije djelovanje Zajedničke komisije za ljudska prava na praćenju implementacije Akcionog plana za društvenu inkluziju Roma.

U okviru druge panel diskusije na temu „Prevenција dječjih i prinudnih brakova“ u svojstvu uvodničarke govorila je Jelena Hrnjak, program menadžerka u NVO „Atina“, a kao panelisti obratili su se: Danka Ivanović Đerić, viša državna tužiteljka specijalizovana za predmete trgovine ljudima i rad sa djecom u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici, Gordana Gavrilović, savjetnica potpredsjednice Vlade Republike Srbije i predsjednice Koordinacionog tijela za rodnu ravnopravnost, Larisa Kovačević, predstavnica Udruženja „Bolja budućnost“ - Tuzla i Sokolj Beganaj, načelnik Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore.

Program menadžerka u NVO „Atina“ Jelena Hrnjak se osvrnula na tri ključna pitanja: činjenično stanje u oblasti dječjih i prinudnih brakova i potrebe njegove promjene, zakonodavni okvir u ovoj oblasti i potrebu razdvajanja praksi dječjih i prinudnih brakova od pripadnosti etničkim grupama. Dječji brakovi i trgovina ljudima najviše pogađaju najsiromašnije – djecu iz ruralnih porodica i romskih zajednica. Prema podacima UNICEF-a, 57% djevojčica iz romske zajednice uda se prije punoljetstva. Usled dječjih i prinudnih brakova veliki broj djevojčica napušta školovanje i neće imati adekvatno obrazovanje što će uticati i na njihovu ekonomsku samostalnost. Brojnim aktima koja su donesena na međunarodnom i nacionalnom nivou nastoje se zaustaviti dječji i prinudni brakovi koji predstavljaju klasično kršenje prava djeteta. Podsjetila je na izjavu rumunskog sociologa da se od dječjeg braka ne može stvarati romski problem i ukazala da je potrebno jasno razdvojiti pojavu dječjeg braka od etničke pripadnosti, jer je riječ o anahronoj društvenoj, a ne romskoj praksi. Četiri su ključna pravca djelovanja u prevenciji dječjih i prinudnih brakova: osnaživanje djevojčica, mobilizacija porodice i zajednice, pristup servisima i donošenje i primjena zakona i politika.

Danka Ivanović Đerić, viša državna tužiteljka specijalizovana za predmete trgovine ljudima i rad sa djecom u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici je istakla da se duže od deceniju bavi pravima djeteta, a od nedavno i predmetima trgovine ljudima. U postupanju sa djecom stručnjaci moraju biti svjesni da su djeca preteče čovjeka i imati mnogo strpljenja. Informisala je o odredbama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku kojim je, između ostalog, propisano da saslušanje maloljetnog lica, po pravilu, obavlja državni tužilac i sudija istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audiovizuelno snimanje. Istakla je da je do 2019. godine Crna Gora imala zatišje u oblasti trgovine ljudima, jer 6-7 godina nije bilo prijavljenih slučajeva, ali se ne može zaključiti da takvih slučajeva nije bilo. Dječji i ugovoreni brakovi predstavljaju štetne prakse, a ne običajno pravo. Podsjetila je da je u decembru 2018. godine formiran Operativni tim za borbu protiv trgovine ljudima, što predstavlja sjajnu stvar koja se desila Crnoj Gori, jer je ovaj Tim ostvario značajne rezultate. Od početka 2019. godine do danas formirano je pet predmeta trgovine ljudima, gdje se kao oblik trgovine ljudima uočava sklapanje nedozvoljenog braka. U četiri predmeta je krivično djelo izvršeno na štetu maloljetnih lica, a u jednom predmetu došlo je do sklapanja nedozvoljenog braka i prosjačenja. Izrečena je jedna pravosnažna presuda ocu koji je prodao svoju djevojčicu radi sklapanja braka u Njemačkoj za šta je osuđen kaznom zatvora od godinu dana i dva mjeseca. Predstavila je i konkretan slučaj iz prakse u kojem je Rom, otac desetoro djece 2006. godine optužen za krivično djelo koje je tužilac kvalifikovao kao trgovinu djecom radi usvojenja, dok ga je sud osudio za promjenu porodičnog stanja na 10 mjeseci zatvora. 2019. godine ćerka tog Roma je prijavila oca da je prisiljava na prosjačenje, što je bilo dovoljno da se pokrene istraga da li je možda riječ i o trgovini ljudima. Pravosnažno je osuđen na

deset godina zatvora. Lično smatra da ga je možda trebalo kazniti i jačom kaznom, jer da je adekvatno kažnjen 2006. godine možda ne bi bio u prilici da svoju djecu zlostavlja i zloupotrebljava u dužem vremenskom periodu. Trenutno je nekoliko predmeta u fazi istrage ili u fazi izviđaja u kojima tužilaštvo ostvaruje dobru saradnju sa policijom.

Gordana Gavrilović, savjetnica potpredsjednice Vlade Republike Srbije i predsjednice Koordinacionog tijela za rodnu ravnopravnost je saopštila da je u Srbiji formirana Nacionalna koalicija za okončanje dječjih brakova čiji je cilj da usmjerenom i koordiniranom akcijom relevantnih aktera doprinese okončanju dječjih brakova, posebno u romskoj populaciji. Istakla je da su dječji brakovi rijetki u opštoj populaciji, ali su veoma česta pojava u romskoj populaciji, što je prouzrokovano brojnim razlozima: od društvenih i kulturnih obrazaca, preko siromaštva, do nepostojanja koordinisanog odgovora na ovaj problem. Mišljenja je da predstoji dug put u rješavanju ovog kompleksnog problema koji zahtijeva angažovanje državnih institucija, nevladinog sektora, međunarodnih organizacija i medija. Namjera im je da se to postigne kroz zagovaranje otklanjanja institucionalnih i društvenih prepreka za sprovođenje zakonodavnog i strateškog okvira i ukazivanje da rani dječji brakovi ne smiju da se poistovjećuju sa romskom tradicijom i običajima, već isključivo sa kršenjem prava djeteta. U dosadašnjem radu Koalicija je inicirala izmjenu tri zakona: Krivičnog zakonika, Porodičnog zakona i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, a već je formirana Radna grupa za izmjenu Porodičnog zakona koja je u polaznim osnovama prihvatila njihov predlog koji se odnosi na povećanje starosne granice za sklapanje braka na 18 godina.

Larisa Kovačević, predstavnik Udruženja „Bolja budućnost“- Tuzla je istakla da najveći problem predstavlja praksa u kojoj državni organi opravdavaju dječje i ugovorene brakove pozivajući se na običajno pravo. Udruženje „Bolja budućnost“ ulaže ogromne napore u radu sa Romkinjama, a posebno je značajan njihov rad na edukaciji i promjeni svijesti pripadnika romske populacije. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine nije usklađeno sa međunarodnih standardima u ovoj oblasti i dječji brak se ne smatra oblikom trgovine ljudima. Ukazala je i na primjer dobre prakse iz Crne Gore gdje njihova partnerska organizacija „Centar za romske inicijative“ iz Nikšića sprovodi program obuke stručnih radnika, stručnih saradnika i članova multidisciplinarnih timova za prevenciju i suzbijanje dječjih ugovorenih brakova.

Sokolj Beganaj, načelnik Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava Vlade Crne Gore je predstavio njegovu ideju za rješavanje problema maloljetnih i ugovorenih brakova u romskoj zajednici koja se ogleda u pokretanju "platforme romske zajednice o ukidanju običaja maloljetnih i ugovorenih brakova kod romske populacije u zemljama Zapadnog Balkana i usvajanje novih vrijednosti" koja bi se nadovezala na ciljeve Deklaracije iz Poznanja. Ova platforma bi se prema njegovoj zamisli sprovela kroz četiri faze:

- u prvoj fazi bi se obavijestile zemlje Zapadnog Balkana i romska populacija u ovom regionu o pokretanju platforme. Pokretač inicijative bi bila romska zajednica iz Crne Gore,

- u drugoj fazi bi se organizovala regionalna konferencija za zemlje Zapadnog Balkana koja bi se održala 5. jula 2022. godine,

- u trećoj fazi koja bi trajala od 5. jula 2022. do 5. jula 2025. bi se organizovale kampanje, edukacije, prezentacija platforme i prikupljanje potpisa saglasnosti za podršku platformi od strane punoljetnih pripadnika romske zajednice,

- četvrta faza bi rezultirala organizacijom velike regionalne konferencije na kojoj bi bila usvojena platforma o ukidanju maloljetnih brakova u zemljama Zapadnog Balkana, koja bi se održala 5. jula 2025.

Naglasio je da promjene treba da krenu od samih Roma koji treba da doprinesu ukidanju maloljetnih i ugovorenih brakova i da usvoje nove vrijednosti koje bi doprinijele poboljšanju njihovog života.

Ideja je da se platformom svi pripadnici romske zajednice u državama Zapadnog Balkana, kao odgovorni roditelji i pripadnici romskog naroda, obavežu:

- da će uvijek uključivati njihovu djecu u redovno predškolsko vaspitanje, u osnovnu i srednju školu, a po mogućnostima upisati ih i na visoko obrazovanje;
- da nikad neće dozvoliti da im djeca napuste školu;
- da će u skladu sa mogućnostima uvijek težiti da budu zaposleni kako bi se dostojanstveno brinuli o potrebama porodice;
- da nikada neće dozvoliti da im djeca ili članovi porodice postanu prosjaci;
- da će se aktivno uključivati i obezbjeđivati zdravstvenu zaštitu za njih i njihove porodice;
- da će uvijek brinuti da im porodica ima potrebnu ličnu dokumentaciju koja im zakonom pripada;
- da će uvijek brinuti o njihovoj čistoći, čistoći njihove djece, kuće, dvorišta i svakog drugog mjesta gdje se nalaze;
- da će se uvijek boriti protiv svake vrste diskriminacije i brinuti da sačuvaju njihovo i dostojanstvo porodice i
- da će dati sve od sebe da stvore djeci najbolje uslove za život.

Takođe, obavezali bi se da će se kao pripadnici romske populacije boriti protiv diskriminacije Romkinja u njihovoj zajednici i prihvatiti ih kao ravnopravne članice društva i da će se boriti da nikad ne dozvole da žive izolovano od drugih naroda, već da se uključuju u sve segmente društvenog života.

Učesnice i učesnici Multilateralnog sastanka HUGEN mreže (Mreža odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost Zapadnog Balkana) na temu „Unapređenje položaja romske zajednice - Primjena regionalne deklaracije o integraciji Roma iz Poznanja“, koji je održan putem onlajn platforme 29. septembra 2021. godine, usvojili su sledeće

ZAKLJUČKE

Konstatujući da:

- su postignuti značajni rezultati u primjeni regionalne deklaracije o integraciji Roma u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, lične dokumentacije, zdravstvene zaštite i zabrane diskriminacije;
 - da je do punog dostizanja ciljeva deklaracije potrebno povećati stepen uključivanja djece romske nacionalnosti u osnovno, srednjoškolsko i visoko obrazovanje, kao i dualno obrazovanje i model „mobilnog obrazovanja“ prilagođen djeci koja žive i rade na ulici;
- u oblasti zapošljavanja potrebno je uložiti dodatne napore u cilju ekonomskog osnaživanja romske populacije, sa posebnim fokusom na problem neformalnog rada, sticanja potrebnih kvalifikacija, povećanje broja zaposlenih pripadnika romske nacionalnosti u javnoj upravi i institucijama;
 - je potrebno mijenjati narative i pristup, odnosno ne insistirati na empatiji već na „principu jednakog postupanja“ prema svim građanima;
 - posebno se posvetiti sprečavanju anti-romskih narativa, govora mržnje prema romskoj zajednici;
 - neophodno dalje podsticanje uključivanja Roma i Romkinja u politički život, procese donošenja odluka, formiranje političkih partija koje bi rješavale egzistencijalna pitanja u cilju pospješivanja položaja romske zajednice, poštujući princip “o Romima uz Rome”;
 - je potrebno raditi na prepoznavanju i reagovanju na sve oblike nasilja nad ženama Romkinjama, kao i djecom (ne samo na fizičko nasilje, već i psihološko i ekonomsko).

Prepoznajući da:

- se među pozitivnim praksama u oblastima prepoznatim u Deklaraciji (obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, lična dokumentacija, zdravstvena zaštita i zabrane diskriminacije) izdvajaju sledeći primjeri: legalizacija neformalnih naselja u Sjevernoj Makedoniji, izgradnja stambenih jedinica u tri opštine u Crnoj Gori, kao i rast zaposlenih pripadnika romske zajednice u javnoj upravi i kroz javne radove, zatim izmjene Zakona o vanpraničnom postupku u Republici Srbiji kojim je omogućeno rješavanje pitanja pravno nevidljivih lica, najčešće pripadnika romske populacije, jačanje kapaciteta Poverenika za ravnopravnost u cilju sprečavanja diskriminacije;
- je pandemija COVID-19 dodatno uticala na pogoršanje položaja pripadnika romske zajednice, koji pripadaju jednom od najdiskriminisanijih djelova društva u cijelom regionu Zapadnog Balkana. Veliki broj pripadnika romske zajednice, koji su bili radno angažovani u neformalnom sektoru ili su bili zaposleni, ostali su bez posla, kao i bez zdravstvenog osiguranja;
- po pitanju dječjih i prinudnih brakova, važno je razdvajati ih od bilo kojih oblika etničkih i vjerskih tradicija, već ih tretirati kao slučajevne kršenja dječjih i ljudskih prava, i rodno zasnovano nasilje.

Pozivaju na:

- jačanje regionalne saradnje i razmjenu iskustava, u cilju poboljšanja društveno-ekonomskog položaja pripadnika romske populacije, i s tim u vezi podsticanje inicijativa svih članova HUGEN mreže i jačanje kapaciteta HUGEN mreže u širenju prakse i uticaja na širu zajednicu;
- usaglašavanje nacionalnih strategija i akcionih planova sa Deklaracijom o integraciji Roma i obezbjeđivanje nesmetanog sprovođenja i njene primjene;
- upoznavanje šire javnosti sa rezultatima sprovođenja regionalne deklaracije;

- dalje uključivanje pripadnika romske populacije u procese donošenja odluka i kreiranje programa podrške u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja;
- podsticanje političkog angažovanja i učešće Roma i Romkinja u političkom životu;
- usklađivanje zakonodavnih rješenja koja će doprinijeti prepoznavanju dječjih brakova kao oblika krivičnog djela trgovine ljudima, određivanju donje starosne granice za stupanje u brak sa navršениh 18 godina, koja će omogućiti djevojčicama romske nacionalnosti pravilan lični razvoj i završetak srednjeg obrazovanja;
- dodatno osnaživanje kapaciteta i korišćenje potencijala nezavisnih tijela poput Ombudsmana i Poverenika za ravnopravnost, kako bi se ukazalo na povrede prava pripadnika romske nacionalnosti;
- jačanje saradnje sa organizacijama civilnog društva, kako bi se mobilisali resursi lokalnih zajednica koji mogu pomoći dalje socijalno uključivanje romskog stanovništva u sredinama gdje žive.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

Jovan Jole Vučurović